

Kölcsönös együtttható

Együttműködésen alapuló művészeti projektek

CSATLÓS JUDIT

Ludwig Múzeum, 2018. I. 30. – III. 18.

Közös ügyeink – sokatmondó és indokolt cím egy „részvételi művészetet”¹ bemutató kiállítás esetében. Egybecseng a „közügy” társadalmi nyilvánossághoz kapcsolódó fogalmával, ami az együttélés közös kereteit érintő kérdéseket foglalja magában. Ugyanakkor a közös ügy utal arra az együttthatóra is, ami a részvételi mű sikerét meghatározza azáltal, hogy az eltérő kulturális környezetből érkező, különböző motivációkkal rendelkező résztvevők közös érdekévé teszi az együttműködést. Mindazonáltal különös helyzetet idéz elő a részvételi mű múzeumi bemutatása. Egyrészt a látogató már csak a művészet bizonyítékaival és nyomaival találkozik, másrészt a művek sajátos környezete, alkalmazott módszerei nem könnyen integrálhatóak egy tőlük idegen térbe.

A Ludwig Múzeumban bemutatott projektekben az alkotók többnyire olyan létező kisközösségekkel vették fel a kapcsolatot, melyek alapvető jellemzője a személyes kapcsolat megléte. Ezek lehetnek a közös életmódot preferáló önkéntes társulások vagy akár bizonyos probléma kapcsán létrehozott szociális-kollektív csoportok, mint a nem látók közössége. A közösséghez tartozás

szabadon választott, még ha ennek az alapját etnikai, nemi vagy társadalmi stb. jegyek adják is, hiszen ezek megléte önmagában nem feltételezi a kollektívához tartozást. Antje Schiffrer *Szeretek gazda lenni, és az is szeretnék maradni* címmel létrehozott cserekapcsolataira (festményért filmet) is jellemző ez, hiszen a partnerként választott gazdaságok a családtagok, alkalmazottak, segítők, üzletfelek személyes kapcsolataira épülő mikrotársadalmak. Ez alól csak a *Művészek az osztályteremben* képezett kivételt, mert nem a diákok szabad döntésén múlt az oktatásban és a konkrét együttműködésben való részvételük. (Az iskolai környezet ezen túl is számos más, a részvételi művészet természetétől idegen követelményt vet fel, ami miatt a cikkben nem áll módomban érdemben foglalkozni ezzel a programmal.)

A megvalósult együttműködések eltérőek abban a tekintetben, hogy a közös munka egyének között formálódott-e, ahol a személyközi viszonyok domináltak, vagy a művész partnerei közösségként jelentek-e meg, ahol a csoportfolyamatok dinamikája érvényesült. A művek és a

foto: Berényi Zsuzsa

Úszó ház, művész: ZSIN BENCE

Meglátjuk! Mindannyian gyöngyfűzők vagyunk, művész: **IMRE MARIANN**

foto: Berényi Zsuzsa

fotó: Gyenis Tibor

Folytatjuk!, művész: **GYENIS TIBOR**

fotó: Berényi Zsuzsa

dokumentációk alapján az előbbi módszerrel élt Antje Schiffers és a *Meglátjuk!* művészei, a többi esetben az időben kibontakozó történeteknek a csoporthatások leválaszthatatlan részei voltak. Emberek vagy különböző csoportok kooperációja megannyi alakot ölthet.

Felszabadító körbetekinteni a vizuálisan lüktető tereken, ami azt sugallja, hogy a részvételi műveknek sem kell feltétlenül megtagadni az esztétikai szempontokat. Mivel a művészek a közös munka kialakítása (és prezentálása) során nem mondtak le szakmai kompetenciájukról és tapasztalatukról, képesek voltak túllépni a szociális szféra közösség-, illetve képességfejlesztő kezdeményezésein. Ezt szemléltetik azok a művek, melyek archetipikus történetek vagy kulturális szimbólumok használatára alapozták az alkotói folyamatot. Gyenis Tibor és Zsin Bence a „ház” fogalmához kapcsolódó komplex gondolat- és érzelmkörre építettek, melyhez a résztvevők a konkrét elemek, tudások, érzések, asszociációk egész sorát társíthatták. Gyenis kezdeményezésében egy vályogkunyhó a tervezési és építési fázisban a tudáscsere katalizátora, a birtokba vételkor a jövőre irányuló elképzelések tere, majd a pusztulásról készített film az ökotudatos és a tradicionális gondolkodásmód közti köteléket erősítette fel. Zsin (szellemi, illetve földrajzi) elszigeteltségben élő gyerekekkel kitalált és eljátszott meséje, a megépített, majd rituálisan a vízre bocsátott *Úszó háza* az otthon fogalmán keresztül oldotta fel a résztvevők közt húzódó gátakat, és teret adott az egyéni és csoportos önkifejezés kibontakozásának. Ezekhez hasonlóan „mitikus” vonzerővel bírt a Tökmag Gruppó részvételi színházában Kolompár István kettős története

(a szegény sorsú roma szerző élettörténete és az általa kitalált Sárkány Lee cselekménye), melyben a komlói fiatalok környezetükre, magukra és az álmaikra ismerhettek. Mindhárom folyamatban fontos szerepet töltött be egy olyan konkrét esemény, amely a törzsi rítusokhoz hasonlóan lehetővé tette, hogy az alkotók megéljék a *communitas* élményét. A generációk közötti tudáscsere megvalósítását célzó *Arborétum*-projekt kudarcát éppen a közös cselekvésben rejlő felszabadító pillanatok hiánya jelzi leginkább.

A látó művészek és a nem látó alkotótársak együttműködését a felek kölcsönössége és egyenrangúsága hatotta át. A beszámolók alapján a folyamat középpontjában az egymásra hangolódás, az egymás felé irányuló bizalom kiépítése, a szellemi és érzelmi élet közös metszeteinek a feltárása került. Ennek emlékezetes dokumentuma Szij Kamilla videója, melyben valóságos telepátiának tűnik az erős koncentráció és az apró rezdülések összhangjából megszülető rajz. Az ismétlődő, monoton tevékenység és a hosszan tartó együttlét meditatív aurája lengi körül a terméken végigfutó gyöngyfüzért (Imre Mariann), az hatalmas, csomózott táskát (Szira Henrietta) és a fényképcsíkokból szövött bútorokat (Tarr Hajnalka). Ezt a személyességgel átszótt intimitást ellenpontozza a kiállításon belül Antje Schiffers gazdálkodókkal lebonyolított cseréje, mely az együttműködés szabályozott, üzletszerű formáját választotta. Művészként megfestette a gazdák házat, akik cserébe mindennapi munkájukról és a gazdaságuk működéséről meséltek. Az elkészült filmek azonban többek egyszerű interjúknál: a gazdák a filmek rendezőivé váltak (a libatenyésztő család egyik tagja maga

Művészek az osztályteremben, művészek: **ERDEI KRISZTINA, FISCHER JUDIT, JUHÁSZ ROKKO, MÉCS MIKLÓS, SZABICS ÁGNES, SZEMZŐ ZSÓFIA, SOLTIS MIKLÓS, UTCAI DÁVID**

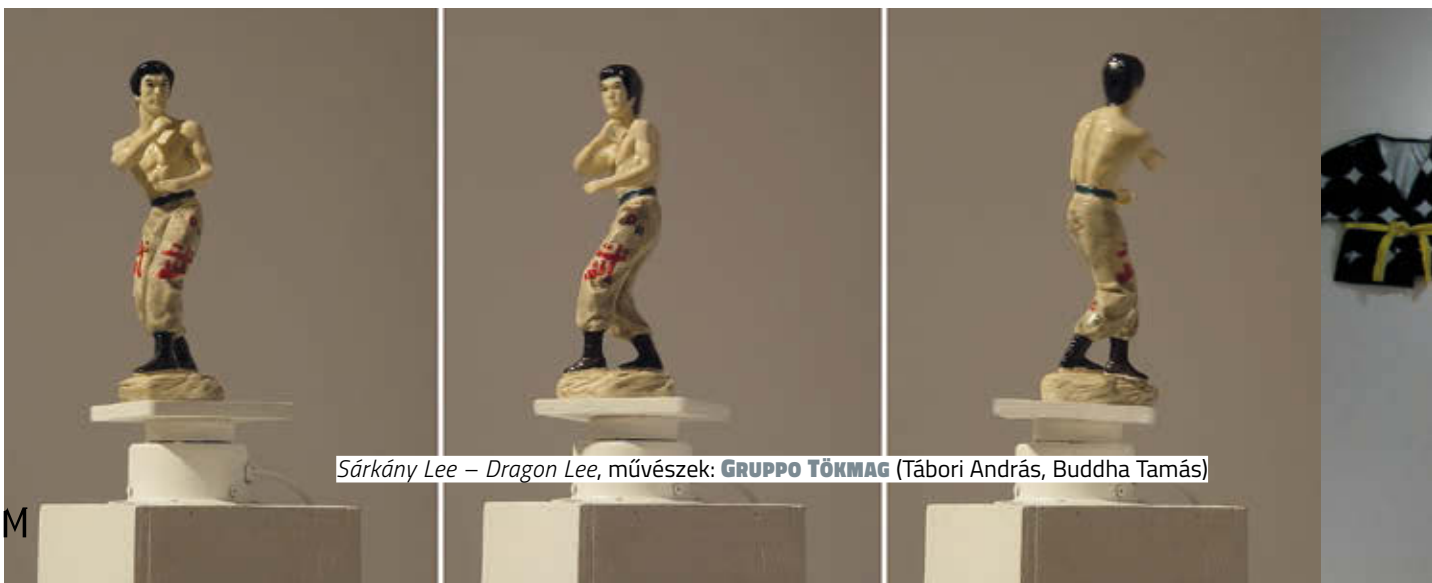
fotó: Berényi Zsuzsa

filmezett, a dinnyés gazda pedig egy határozott filmnyelvi elképzelést – vágás nélküli film mutassa be őt – fogalmazott meg).

A társadalmilag elkötelezett művészet megkerülhetetlen teoretikusa, Claire Bishop szerint napjainkban a művészeti produktumról áthelyeződött a hangsúly a kollaboratív tevékenység etikai aspektusaira, háttérbe szorítva a kreatív és az esztétikai vonatkozásokat. Meglátása helytálló abban a tekintetben, hogy a részvételi művészet nem kerülheti meg az alkotófolyamat és az együttműködés minőségét illető morális és hatalmi kérdéseket. Ez pedig megköveteli a transzparenciát, tehát a közös munkafolyamatnak és az alkotás létrejöttének a bemutatását. Ebből adódóan a Ludwig Múzeum kiállítóterét is átszövik az ismertető szövegek, a fényképek és a videodokumentációk, az interjúk, a közös munka során keletkezett különféle „melléktermékek” (rajzok, munkafázisok, de akár konkrét hulladékok is, mint Gyenis Tibor lebomló házának maradványai). A személyes nézőpontok, a közvetlen megnyilvánulások és a vizuális gazdagság többnyire élményszerű és impulzív erővel töltik meg a dokumentációt, ennek köszönhetően a történések felfejtése nem terhes a látogatónak. Ez alól két kivétel van. Az *Arborétum* esetében a „félreértésként” jellemzett konfliktus homályban hagyása és a konfliktuskezelés absztrakt modellezése nem ad lehetőséget a problémák megértésére. Ennek fényében a

workshopok felvonultatott dokumentációi mellébeszélésnek tűnnek, a csoportfolyamatok elidegenítő bemutatási módja (bábokkal modellezett fotók) pedig az egyéni perspektívák hiányában értelmezhetetlen. A *Művészek az osztályteremben* esetében pedig elcsúszás van a célcsoport és az együttműködők csoportja között. A projektleírásban „kulcsfiguraként” megnevezett iskolai pedagógusok projektben betöltött szerepe és véleménye teljesen láthatatlan maradt a kiállítóterben, miközben a hosszú távú cél, az új oktatási modellek adoptálása a közoktatásba, nem azokon a gyerekeken múlik, akik az egyes oktatási kísérletek résztvevői voltak.

A Ludwig Múzeum *Közös ügyeink* című kiállítása egy négyéves nemzetközi program (CAPP – Collaborative Arts Partnership Programme) eredményeit mutatja be a közönségnek, megfogalmazott célja volt többek között, hogy „megismertesse a művészekkel az együttműködésen alapuló művészeti gyakorlatokat”. Talán ezen a félmondaton érdemes kissé elidőzni, hiszen nem ez az első ilyen jellegű kezdeményezés a hazai képzőművészet történetében. 2008-ban a Képzőművészeti Lektorátus által négy éven át menedzselte public art program keretében több közösségi részvétellel létrehozott sikeres mű született. Sokat mondó a *Mi kis falunk* című 2011-es és 2012-es pályázati kiírás is, mely a művészet „közösség”-ben betöltött lehetséges szerepét helyezte előtérbe: a kisközösségek társadalmi nyilvánosságában megvalósuló művekre, valamint a településrehabilitáció és településfejlesztés problémáira lehetett pályázni. Ennek köszönhetően olyan művek születtek, mint Tesch Katalin és Szabó Ildikó Hegyhátszentlőrincen megvalósult *Re-habilitáció* (2009) című installációja, a Tehnica

Sárkány Lee – Dragon Lee, művészek: **GRUPPO TÖKMAG** (Tábori András, Buddha Tamás)

fotó: Berényi Zsuzsa

Schweiz (László Gergely – Rákosi Péter) három évet felölelő dunaújvárosi Garázsfesztiválja (2008–2010) vagy a D1618 Műhely (Palló+K, 2012) közösségi tervezéssel és munkával kialakított szabadidőparkja egy dabasi lakótelepen. Az utóbbi években bűvőpataként bukkantak fel az együttműködés változatos példái pályázatoktól függetlenül is, mint El-Hassan Róza szegénységben élő romákkal közösen készített, fonott laptoptáskái és kézműves termékei vagy Chilf Mária *Saját mintás* című sorozata, melyben mezőszemerei asszonyok készítették el hímzett naplóikat méltó fizetségért cserébe.

Annak ellenére, hogy a kiállítóterekben kevésbé jelentek meg ezek a projektek, a részvételi-ségről alkotott elképzeléseket, beszédmódot és tapasztalati tudást jelentősen formálták, ilyen értelemben megalapozták a Ludwig Múzeumban most látható alkotásokat. A *Közös ügyeink* című kiállításon több résztvevőnek – Tarr Hajnalkának, Szij Kamillának vagy Erdődi Katalin kurátornak – volt előzetes tapasztalata, ahogy a *Művészek az osztályteremben* művészei számára sem új terep a pedagógia. Sőt, a Tökmag Gruppó évek alatt kiteljesedő Sárkány Lee-története számos megelőző állomást követően tért vissza Komlóra. Jóllehet, a sikeresség fogalma csak megszorításokkal alkalmazható a művészeti kezdeményezések esetében, kétségtelen, hogy a résztvevők számára pozitív kimenetelű történetekben a művészek előzetes tapasztalatai állnak a háttérben. A nehézségeknek és fenntartásoknak hangot adó művészek az osztálytermi programban – mint Erdei Krisztina és Szemző Zsófia, illetve Mécs Miklós és Fischer Judit – pedagógiai kalandozásokkal a hátuk mögött teszik mindezt. Ennek fényében úgy látom, hogy nem az együttműködésen alapuló művészeti gyakorlatok megismertetése volt a CAPP-program erénye, hanem a megszokottnál tágasabb keretek biztosítása a művészek számára.

Jegyzet

- 1 A kurátori koncepció hangsúlyozza az „együttműködésen alapuló művészeti gyakorlatok” megnevezést, azonban a nehézkes megfogalmazás miatt én a részvételi művészet kifejezést használom. Jóllehet a szakirodalom igyekszik különbséget tenni az együttműködő és a részvételi módszerek között, mindkét esetben azonosnak az értékelési szempontok, így akár rész-egész kategóriának is tekinthetőek.

fotó: Berényi Zsuzsa

Szeretek gazda lenni, és az is szeretnék maradni,
művész: **ANTIE SCHIFFERS**, kurátor: **ERDŐDI KATALIN**

fotó: Berényi Zsuzsa

Meglátjuk! Benti bútor, művész: **TARR HAJNALKA**

Sárkány Lee – Dragon Lee, művészek: **GRUPPO TÖKMAG** (Tábori András, Buddha Tamás)